

Beschermd dorpsgezicht Gelselaar

Datum in procedure: 27-03-2009

Toelichting bij het besluit tot aanwijzing
van het beschermd dorpsgezicht Gelselaar
gemeente Berkelland (Gelderland)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

Datum aanwijzing: 13-09-2013

Errata:

Berkelland, Gelselaar

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Infrastructuur en Milieu zijn bevoegd om gezamenlijk beschermde stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Het rechtsgevolg van de aanwijzing is dat de gemeenteraad ter bescherming van een stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan, als bedoeld in de Wet ruimtelijke ordening, vast moet stellen. In die zin kan de aanwijzing tevens een stimulans betekenen voor een te voeren ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

In totaal zijn er in Nederland meer dan 400 beschermde stads- en dorpsgezichten met een geschiedenis die teruggaat tot vóór het jaar 1850. In het kader van het Monumenten Inventarisatie Project is ook de stedenbouw uit de periode 1850-1940 landelijk geïnventariseerd. Het besluit tot aanwijzing van Gelselaar in de gemeente Berkelland als beschermd dorpsgezicht vloeit voort uit deze inventarisatie.

Inleiding

In het noorden van de gemeente Berkelland op de grens van de Gelderse Achterhoek en Twente bevindt zich het dorp Gelselaar te midden van landerijen. Het gebied dat tot Gelselaar wordt gerekend (oorspronkelijk behorend tot de marke Gelselaar) is aan alle zijden duidelijk begrensd:

- in het westen door de Bolksbeek ten opzichte van Nettelhorst (gemeente Lochem);
- in het zuiden door de Bolksbeek ten opzichte van het gebied van Geesteren (eveneens gemeente Berkelland);
- in het noorden door de provinciegrens met Overijssel, even ten zuiden van de Schipbeek (gemeente Hof van Twente);
- in het oosten door het Noordijkerveld.

Het beschermd gebied omvat de kern van de oorspronkelijke marke, namelijk het dorp Gelselaar en het omliggende essencomplex.

Gelselaar is een oude agrarische nederzetting, waarvan de geschiedenis in elk geval teruggaat tot in de 13^e eeuw. In de 15^e eeuw werd een kapel gesticht op de plaats van de huidige kerk. De oudste vestigingen lagen in een krans rond de es vaak op zogenaamde horsten (Schothorst, Hilhorst). De concentratie van bebouwing rond de kerkhof te midden van het essencomplex ontstond geleidelijk na de stichting van de kapel.

Gelselaar is een nederzetting van het type brinkdorp of esdorp met zowel kenmerken van een kransesdorp als van een kernesdorp. De nederzetting maakte een geleidelijke ontwikkeling door tot in de 19^e eeuw; periodes van geringe vooruitgang werden gevolgd door stagnatie en verval.

Tussen circa 1839 en 1940 traden grote veranderingen op in Gelselaar. Na 1839 vond de markeverdeling plaats. Door ontwikkelingen in de landbouw, nam de welvaart sprongsgewijs toe. Met name na 1885 kwamen de ontwikkelingen in een stroomversnelling. Tussen 1885 en 1920 werd vrijwel alle bebouwing vervangen. De oorspronkelijke nederzettingsstructuur werd op subtiële wijze aangepast. Verbindingswegen met de omliggende dorpen kwamen tot stand en de waterhuishouding onderging een ingrijpende verbetering.

Behoudens de ruilverkaveling in de jaren vijftig van de 20^e eeuw, waarbij de kleinschalige verkaveling van het essencomplex verdween, wordt het beeld van het dorp Gelselaar nu nog sterk bepaald door de historisch gegroeide stedenbouwkundige aanleg en de bebouwing, die ook in circa 1920 aanwezig waren. In Gelselaar is het veranderingsproces, dat zich tussen 1839 en 1920 voltrok, nog herkenbaar in zijn oorspronkelijke context binnen de markegrenzen.

Daarmee is het exemplarisch voor de ontwikkeling van de kleine agrarische nederzettingen op de zandgronden in de Achterhoek en Twente tussen 1840 en 1940, waarvan de huidige karakteristieke verschijningsvorm in hoge mate wordt bepaald door de overgang naar de moderne tijd. Doordat het gebied van de oorspronkelijke marke Gelselaar gevrijwaard is gebleven van echte doorgaande wegen en andere grootschalige ingrepen, heeft de nederzetting zich kunnen handhaven als een karakteristieke eenheid, waarin het verhaal van de landbouwgeschiedenis van Oost Nederland voortleeft.

De agrarische ontwikkeling van dit soort gebieden is op de overgang naar de 21^e eeuw opnieuw op een historisch keerpunt aangekomen. Ook Gelselaar is weer sterk in verandering. Veel winkels zijn al verdwenen en veel oorspronkelijke agrarische bebouwing is niet meer als zodanig in gebruik. Het toerisme neemt toe. De inwoners van Gelselaar zijn zich er echter steeds meer van bewust, dat ze in een bijzonder fraai dorp wonen. In 1998 is er actie gehouden voor restauratie van de kerk en de omgeving van de kerk.

Ontstaan en ontwikkeling:

In de geschiedenis van Gelselaar zijn drie perioden te onderscheiden. Ten eerste de vroege geschiedenis tot 1839, wanneer de deling van de marke begint. Aan de hand van de kadastrale minuut van 1832 (1827) wordt deze 'oorspronkelijke' toestand beschreven. Vervolgens de periode tussen 1839 en 1940. In het bijzonder tussen 1885 en 1920 werden veel oude gebouwen vervangen en werd de stedenbouwkundige structuur op subtiële wijze aangepast. Ten slotte de periode van 1940 tot heden, waarin onder meer wordt ingegaan op de ruilverkaveling en enkele recente ontwikkelingen.

De marke Gelselaar (circa 1250 tot 1839)

De geschiedenis van de marke Gelselaar gaat in elk geval terug tot in de 13^e eeuw. In het jaar 1200 werd in het naburige Geesteren de eerste kerk gesticht en in Neede in 1220. Gelselaar viel oorspronkelijk onder de parochie Neede. De oudste vermelding 't Huys Geldesler' stamt uit 1326. In de 15^e eeuw werd een kapel gesticht op de plaats van de huidige kerk.

Gelselaar is van oorsprong een zogenaamde marke. De marke is een bestuursvorm of samenlevingsvorm, die onder deze naam typisch was voor Oost-Nederland. In de marke hadden de gewaarden (de rechthebbende gebruikers van de gemeenschappelijke gronden) zelf het bestuur met wetgeving en rechtspraak. Binnen de heerlijkheid Borculo, waartoe Gelselaar behoorde, had echter de Heer van Borculo een belangrijke stem in het bestuur van de marken. Zo claimde hij het eigendomsrecht over de gemeenschappelijke markegronden, die in Gelselaar zeer uitgestrekt waren. De marke was ontstaan om de belangen van de gevestigde boeren (gewaarden) te verdedigen. Zo

verzetten zij zich tegen nieuwbouw (huttenbouw) op de markegronden en ontginning (aangraving) van woeste gronden. De marke beheerde gemeenschappelijke gronden, wegen en paden.

Hoewel Gelselaar vooral een nederzetting van boeren was, heeft er ooit een adellijk huis gestaan bij de Koningsbeek in de omgeving van de Jonkersweg. In 1745 wordt vermeld dat dit huis 'het Bevervoorde' (ook wel het Jonker, of het Mensinck) in vervallen staat is. In de Franse tijd is het afgebroken. Gelselaar was, zoals veel gebieden op de zandgronden, sterk op zichzelf aangewezen. De omringende woestenij en de overstromende beken (Bolksbeek, Schipbeek) zorgden ervoor dat Gelselaar in grote delen van het jaar moeilijk bereikbaar was. Wel had deze kleine gemeenschap een eigen predikant (in elk geval vanaf de kerkhervorming in 1618) en school (eerste vermelding circa 1649).

Gelselaar, circa 1830 (kadastrale minuut)

Op de kadastrale kaart uit 1832, die in 1827 is ingemeten, zien we de volgende situatie.

Gebied tussen wilde beken en ruige venen

Door de Oost-Nederlandse zandgronden zoeken diverse beken hun weg in westelijke richting. Tussen de Bolksbeek met evenwijdig daaraan de Slinge, en de Schipbeek (of Hunnepe), die nog niet zo'n vast beloop hebben en bovendien regelmatig buiten hun oevers treden, ligt het gebied van de marke Gelselaar, een landbouwnederzetting. Overstromingen zorgen voor vruchtbare landbouwgrond. Ten noordwesten van Gelselaar ligt een drassig gebied: het Gelselaarse Broek/Achterste Goor. Ten oosten van Gelselaar ligt een groot hoogveengebied, het Noordijker Veld. De noordwestpunt van dit veengebied, aangeduid als

de Veldhoek, valt binnen de marke Gelselaar. Vlak ten oosten van het dorp kronkelt de Koningsbeek en oostelijk daarvan bevindt zich de rechte (zand)weg van Borculo naar Diepenheim (Oude Borculoseweg).

Wegenpatroon

Gelselaar is bereikbaar via de weg Borculo-Diepenheim (huidige Oude Borculoseweg) en enkele zandwegen door het Noordijkerveld richting Neede. Vanaf de vijfsprong op de weg Borculo-Diepenheim benadert men via de Pierinkdijk het dorp. Vanuit het dorp voeren wegen in het Gelselaarse Broek (huidige Van Bevervoordestraat/Broekhuisdijk/Slaapdijk) en over de Gelselaarse Es. Deze wegen splitsen zich een aantal malen vorkvormig en ontsluiten verderop gelegen gebieden voor de landbouw. Op grotere afstand van het dorp staan enkele gewaarde erven via oude wegen in verbinding met gebieden buiten de marke (huidige Schothorstweg/Esseg/Bollertweg). Daarnaast en deels overlappend is er een netwerk van voetpaden tussen verspreid liggende hoeven en het dorp, waaronder kerkpaden. Via deze voetpaden kan men ook het dorp Geesteren bereiken.

Nederzettingstype

In het gebied van de marke Gelselaar komen globaal gezien twee nederzettingstypen voor. Ten eerste het brinkdorp (of kern-esdorp) met een sterke concentratie van bebouwing rond de kerk, uitlopend in een lint van bebouwing verspreid langs de lijn Van Bevervoordestraat/Pierinkdijk. In 1843 lezen we over Gelselaar: '95 huizen, meest allen met stroo of riet gedekt, zonder orde door elkander staande, en bewoond door 610 zielen'.

De tweede nederzettingenvorm die voorkomt, is de kranses-nederzetting. De hoeven zijn vaak gelegen op horsten (natuurlijke hoogten) in zones langs de Koningsbeek (onder andere Renger, Jonker, Pastorij, Hilhorst, Keizer, Bollert, Stokkink, Scholte) en de Slinge (Bienshorst, Kolkman, Schothorst, Bouwhuis, Oltsteeg, Laarberg). Ook enkele boerderijen aan de rand van het Gelselaarse Broek (Olthof, Broekhuis, Broeksweer) behoren tot dit type. Hieronder bevinden zich twaalf gewaarde erven. Een aantal hiervan zijn vermoedelijk versterkte huizen geweest. Naast het overstromingsgevaar heeft waarschijnlijk vooral de marke eraan bijgedragen dat de bebouwing alleen zeer beperkt toenam en alleen in een relatief geconcentreerde vorm. Zo vond nauwelijks nieuwbouw plaats op gronden, die van oorsprong tot de marke behoorden. Pas in 1827 worden aangravingen en hutten toegestaan in en rond de kern. Een zekere verdichting vond al eerder plaats op private percelen, met name in de omgeving van de kerk.

Het dorp

Het dorpsgebied wordt rond 1830 globaal begrensd door de Tieberinkweg in het zuiden, de Diepenheimseweg in het oosten, en de Van Bevervoordestraat in het noorden. Het dorpsgebied wordt gekenmerkt door een kleinschalig patroon van percelen, paden en wegen. In de noordwesthoek van het dorp is de bebouwing geconcentreerd binnen een vierkant rond de kerkhof, die ook wel Kerkegaarden wordt genoemd. Tussen deze bebouwing door kan men via enkele smalle paden bij de kerk komen. De meeste andere bebouwing ligt langs de Van Bevervoordestraat en de Dorpsstraat. De openbare ruimte omspoelt als het ware de private percelen en heeft geen constante breedte. Vernauwingen en verwijdingen van de openbare ruimte zijn kenmerkend.

Bij de kruising Pastorieweg/Dorpsstraat ligt de centrale dorpsbrink. Hier staat een dorpspomp en treft men functies aan als een smederij, een armenhuis, een winkel, een schooltje en een dorpsherberg (Witmanshuis). Grotere brinkachtige ruimten liggen ook aan de rand van het dorp bij de kruising Dorpsstraat/Geesterseweg en bij de kruising Pierinkdijk/Diepenheimseweg (die nog niet richting Diepenheim is doorgetrokken). De overige dorpsbebouwing betreft waarschijnlijk vooral kleine boeren en landarbeiders (keuters). Aan het einde van de 18^e eeuw is de school verplaatst van de Brink naar een verwijding van de straat op de hoek van de Schoolstraat en de Diepenheimseweg.

Landbouwgronden

In een halve krans (westelijk en zuidelijk) rond het dorp ligt een groot aaneengesloten essencomplex (Gelselaarse Es/Scholten Es/Nieuwe Braak), dat zich door zijn verkavelingswijze duidelijk onderscheidt. Het essencomplex wordt globaal begrensd door een watergang evenwijdig aan de Esweg in het westen, de Bollertweg in het zuiden en de Koningsbeek in het oosten. De Es is regelmatig verkaveld in smalle langgerekte percelen, met als bases de Esweg en de Bollertweg. Ten noorden van het dorp liggen enkele kleinere essen, zoals het Teeuwland. Veel percelen op de Gelselaarse Es zijn in gebruik bij boeren uit het dorp en worden gebruikt als bouwland. Meer nabij het dorp in het bijzonder langs de Van Bevervoordestraat treft men grotere blokvormige percelen aan.

In Gelselaar zijn uitgestrekte markegronden. Ten oosten van de Koningsbeek liggen uitgestrekte heidevelden, waar plaggen worden gemaaid en schapen worden gedreven (op de overgang naar het Noordijkerveld). In het westen is er het uitgestrekte Gelselaarse Broek, waar in de natte jaargetijden ganzen worden gehouden en op droge stukken

in de zomer vee loopt te grazen. Op enkele hoger gelegen plekken in het broek, zogenaamde horsten, ligt bebouwing. Ook de brinkachtige openbare ruimte in het dorp (de ruimte in de dorpskern, behoudens de private erven) is in gemeenschappelijk gebruik. Bij de markedeling treft men in 1839 de volgende verdeling aan in het gebruik van gemeenschappelijke gronden. Broekgrond: 56%, heide: 42%, bouwland, weiland, bosgrond: 2%.

Ontwikkeling van de agrarische nederzetting (1839 tot 1940)

Tussen 1839 en 1940 vonden er relatief grote veranderingen plaats in Gelselaar. In het bijzonder tussen 1885 en 1920 werden veel oude gebouwen vervangen en werd de stedenbouwkundige structuur op subtiele wijze aangepast.

Tussen 1839 en 1849 vond de verdeling plaats van de markegronden. Het Gelselaarse Broek en de Gelselaarse Heide werden verdeeld onder gewaarden en ongewaarden en verkaveld volgens een rechtlijnig patroon. Hierbij kwam ook een (onverharde) verbinding via Nettelhorst naar Lochem tot stand en werd de waterhuishouding verbeterd. De toenemende welvaart inspireerde kennelijk tot het vervangen van de oude bouwvallige kerk (1841-1842). Bij de kerk werd nog begraven tot in 1865 een nieuwe begraafplaats werd aangelegd aan de Pierinkdijk bij de Koningsbeek. Met de pastorie ging het omgekeerd. De eeuwenoude plek aan de Koningsbeek werd in 1880 verruild voor een nieuwe pastorie bij de Brink. Deze karakteristieke plek in het midden van het dorp veranderde van aanzien. Na een brand rond 1900 werden enkele panden tussen de Brink en het oude kerkhof niet meer opgebouwd. In deze periode werd ook het pand op de hoek van de Dorpsstraat en de Pastorieweg

('Brinkhuis'/smederij) in de richting van de Brink vergroot, terwijl het pand op de tegenoverliggende hoek ('Witmanshuis'/dorpsherberg) werd gesloopt. Ook het pand op de hoek van de Brink en de doorsteek naar de oude kerkhof werd in de richting van de Brink vergroot. Een nieuwe dorpssherberg werd opgericht op de hoek van de Dorpsstraat en de Schoolstraat. Een nieuw schoolgebouw werd gebouwd op een andere hoek van de Schoolstraat en later aan de Van Bevervoordestraat.

Waterbeheersing

Wateroverlast beperkte eeuwenlang de ontwikkeling van Gelselaar. De eerste stap in de beheersing van het water werd gezet in 1836, met het graven van het Noordijkerkanaal. Daardoor kon het Noordijkerveld worden ontwaterd en evenals de gronden langs de Koningsbeek. Ontginningen en betere afwatering stroomopwaarts leidden echter tot een toenemende wateroverlast in het Gelselaarse, zoals op veel andere plaatsen in de Gelderse Achterhoek. In 1881 werd het Waterschap van de Schipbeek en de Bolksbeek opgericht en werd voor het eerst gewerkt aan planmatige aanpak van de waterhuishouding. De eerste Berkelverbetering (1890-1900) leverde voor Gelselaar echter weinig op. Pas bij de aanleg van het Twentekanaal in 1933 werd de afvoer van het water verbeterd. Bij de tweede Berkelverbetering in 1939 werd de overlast afdoende opgelost.

Wegen

In de tweede helft van de 19^e eeuw viel het eigendom en het beheer van de wegen in handen van de toenmalige gemeente Borculo. De eerste werken richten zich op verbetering van de verbinding van het dorp met de hoofdkern Borculo en het realiseren van een verbinding

met Diepenheim. Circa 1880 kreeg de Dorpsstraat tussen de Tieberinkweg en de Schoolstraat een nieuw beloop. Tussen 1883 en 1886 kwam de eerste verharde wegverbinding naar Gelselaar tot stand. De Geesterseweg werd aangelegd via doorkoppeling van een aantal oude landweggetjes over de es. Niet lang daarna werd de Diepenheimseweg ten noorden van de Pierinkdijk doorgetrokken door de Weltense Maat naar Diepenheim. Een tijdlang was Gelselaar zelfs per spoor bereikbaar vanuit Neede. Het haltegebouw is er nog, maar is door verbouwing niet meer herkenbaar. De grillig gevormde gemeenschappelijke openbare ruimte in het dorp werd langzaam gestroomlijnd en verkleind, door uitgifte van overhoeken aan particulieren. Grotere brinkachtige plekken werden minder herkenbaar. De Brink werd deels bebouwd. Rond de eeuwwisseling werden veel erfafscheidingen vernieuwd en een aantal straten en paden bestraat met klinkers.

Landbouw en welvaart

De samenloop van een aantal ontwikkelingen aan het einde van de 19^e eeuw veroorzaakte een sterke toename van de landbouwproductie. Naast de verdeling van de markegronden, de verbeterde verbindingen met de omliggende dorpen en de verbeterde waterbeheersing, luidde met name de introductie van de kunstmest rond 1880 een nieuwe periode in. De welvaart nam toe en er vond een grote bouwactiviteit plaats. Oudere bouwvallige boerderijen werden vervangen door degelijke schuren met markante woongedeelten. Buiten het dorp vonden geen nieuwe vestigingen plaats. In het dorp kwamen er enkele nieuwe bouwpercelen aan de Dorpsstraat, de Van Bevervoordestraat en de Diepenheimseweg. Met name op tot dan toe meestal niet bebouwde straathoeken kwamen

enkele kleine winkelpanden en een nieuwe dorpskerk. In 1897 werd te Borculo een zuivelfabriek gerealiseerd en in 1898 werd de coöperatieve landbouwvereniging (CLV) Geesteren Gelselaar opgericht. De Gelselaarse vestiging bevond zich bij 'de Mölle' aan de Van Bevervoordestraat.

Gelselaar in de moderne tijd (1940 tot heden)

Ruilverkaveling

Bij alle verbeteringen voor de landbouw in de voorgaande perioden was de oorspronkelijke verkaveling vrijwel onveranderd gebleven. Met name op de essen waren de percelen klein en het grondbezit was door vererving sterk versnipperd geraakt. In de jaren vijftig vond daarom in Gelselaar een ruilverkaveling plaats. Hierbij verdwenen de kleine kavels op de essen, hoewel de contour van de essen gespaard bleef en er geen nieuwe vestigingen plaatsvonden. In het buitengebied werden verharde wegen aangelegd, waarbij enkele nieuwe tracés werden gevolgd en soms ook het beloop van bestaande zandwegen enigszins werd aangepast. Ook het oude (kerk)padenstelsel buiten het dorp verdween bij de ruilverkaveling. De waterhuishouding werd aangepast. Zo werd de kronkelende Koningsbeek rechtgetrokken, evenals de aangrenzende kavels. De veranderingen in het dorp bleven beperkt tot het gebied ten westen van de Dorpsstraat, waar de kleinschalige padenstructuur verdween en voetbalvelden werden aangelegd.

Woningbouw

Op beperkte schaal vond woningbouw plaats. In de jaren zeventig werd tussen de Dorpsstraat en de Diepenheimseweg de Meester Krebberstraat aangelegd, met woningen in rijtjes van twee tot drie in een sobere

stijl. In de jaren tachtig volgde het plan de Mölle, ten westen van het dorp, enkele rijtjes woningen in een boerderijvorm. In de jaren negentig werd begonnen met de bouw van particuliere vrijstaande woningen in een traditionele stijl op het Teeuwland, ten noorden van de Van Bevervoordestraat. Daarnaast werden enkele nieuwe woningen gebouwd aan de Van Bevervoordestraat en de Diepenheimseweg. Van recente datum is een inrichtingsplan voor enkele woningen aan de Dorpsstraat, ten zuiden van boerderij "De Heuver". Eveneens recent is het plan voor de realisatie van een kleinschalige woon-zorgaccommodatie en enkele vrijstaande woningen ten noorden van de bebouwing aan de noordzijde van de Van Bevervoordestraat. Hierbij wordt de relatie versterkt tussen het carré rond de kerk en open landschap ten noorden van het dorp."

Overige ontwikkelingen

In de jaren vijftig groeide (tijdelijk) de winkelstand in Gelselaar, maar nam daarna snel weer af. Oude winkelpanden verloren hierdoor hun functie. De betekenis van de landbouw neemt voor de inwoners van Gelselaar langzaam maar zeker af. Ook oude boerderijen verliezen hun functie voor de landbouw. In het dorp zijn nog weinig boerenbedrijven met toekomstkansen. De schaalvergroting in de landbouw vormt een bedreiging voor het dorpsgezicht. De betekenis van het toerisme neemt langzaam toe. De museumboerderij Erve Brooks is inmiddels een begrip.

Huidig ruimtelijk karakter

De huidige ruimtelijke karakteristiek van het beschermd dorpsgezicht Gelselaar bestaat uit twee componenten: het dorp en het omringende essencomplex. Dit is de kern van het oorspronkelijke markegebied.

Het dorp

Hoewel de dorpskern zich door de kleinere schaal en relatieve beslotenheid duidelijk onderscheidt van het open essencomplex rondom, is geen sprake van een scherpe dorpsrand. Ook bevinden zich binnen de dorpskern kenmerkende onbebouwde ruimten. Globaal bevindt zich de dorpskern tussen de Tieberinkweg in het zuiden, de Viskerdijk en de begraafplaats in het oosten, het Teeuwland in het noorden en het sportterrein in het westen. De dorpskern wordt gekenmerkt door een kleinschalig patroon van percelen, paden, wegen, beplantingen, erfafscheidingen en karakteristieke boerderijen.

De schaal van de bebouwing en de samenhang in vormtaal is bepaald door de lokale ambachtelijke bouwtraditie van circa 1900: kloeke, sobere hoofdvormen, lage goten, forse zadeldaken soms met afschuining, materiaalgebruik (donkerrode baksteen, gebakken pannen in rood en antraciet, witte houten daklijsten, groene deuren) en detaillering (verticale geleiding ramen met metselwerkversieringen). Het bebouwingsbeeld wordt sterk bepaald door boerderijen en bijgebouwen gebouwd in deze traditionele bouwstijl. Kenmerkend is de situering van de deeldeuren naar de straat, terwijl de woongedeeltes niet naar de straat zijn gekeerd. Verder zijn de kerk met zijn toren, een dorpscafé en enkele voormalige winkelpanden kenmerkende elementen van het dorpsgezicht.

Kenmerkend zijn ook de inrichting en beplanting van erven. De tuinen zijn vaak in gebruik als moestuin en omzoomd met beukenhagen en soms met een gietijzeren hekwerk (pastorie). De overgang tussen openbaar en privé is vrij open. Met name waar de deeldeuren aan de straat zijn gelegen, is de grens tussen openbaar en privé niet gemarkeerd.

Een aantal straten heeft nog een klinkerbestrating, zoals in het begin van de 20e eeuw is aangebracht. De inrichting heeft een informeel karakter. Karakteristiek voor het beeld is tevens dat trottoirs op veel plaatsen ontbreken en dat de bermen niet specifiek zijn ingericht. Ook het profiel van de openbare ruimte is niet strak bepaald. Overhoeken, verwijdingen en vernauwingen zijn karakteristieke restanten uit de ontwikkelingsgeschiedenis van het dorp. De bebouwing van het oorspronkelijke dorp ligt geconcentreerd in de omgeving van de kerk en langs een drietal wegen ten oosten en zuiden daarvan. De ruimtelijke structuur van het dorp is onregelmatig, met uitzondering wellicht van de bebouwing rond de kerk. De ruimtelijke structuur is historisch gegroeid en vooral bepaald door een wisselwerking tussen de geografische situatie, de eigendomssituatie en het beleid van de oorspronkelijke marke.

In de volgende paragrafen wordt via een benadering vanuit een vijftal componenten van het dorp inzicht gegeven in het karakter van het dorp:

- carré rond de kerk;
- Dorpsstraat/Schoolstraat;
- Diepenheimseweg;
- Van Bevervoordestraat/Pierinkdijk/Pastorieweg;
- Het groene hart.

Carré rond de kerk

Dit is het oudste en meest karakteristieke deel van het dorp Gelselaar. De bebouwing ligt geconcentreerd in een carrévorm rond het kerkje, dat in de 19e eeuw werd gebouwd in zogenaamde 'waterstaatsstijl' op de plaats van een veel oudere kapel. Het voormalige kerkhof, een besloten openbare ruimte, is slechts via drie stegen toegankelijk. Rondom het kerkhof ligt karaktervolle bebouwing, met het soms fraai vormgegeven woongedeelte gericht naar de kerk en met het oorspronkelijke bedrijfs gedeelte (de deel) gericht naar de straat. Naast boerderijen zijn er onder meer een voormalige winkel en een voormalige smederij. Op het kerkhof staan enkele markante oude bomen. De tuinen liggen er relatief open bij en zijn met hagen omzoomd. In noordwestelijke richting heeft men vanaf het kerkhof, door de tuinen een doorzicht naar de Gelselaarse Es.

Het compact bebouwde carré rond de kerk wordt aan drie zijden begrensd door een min of meer open ruimte (behalve aan de zijde van de Van Bevervoordestraat). Ten westen van de Driessenweg ligt een rechthoekig perceel, omgeven met houtsingels, met ten noorden daarvan een karakteristiek boerderijensemble (Wannink). Ten zuiden van het carré rond de kerk vormt het kruispunt Dorpsstraat/Pastorieweg een knooppunt van structuurlijnen in het dorp. In de bebouwing, perceelgrenzen en fragmenten van oude paden en wegen kan men restanten van de oorspronkelijke dorpsbrink herkennen. Een contrast met de dichte bebouwing rond de kerk vormt het onbebouwde gebied in het oosten tussen de Pastorieweg en de Van Bevervoordestraat, dat in deze beschrijving wordt aangeduid als het groene hart van het dorp.

Dorpsstraat/Schoolstraat

In het zuiden van het dorp splitst de Geesterseweg in de Dorpsstraat en de Diepenheimseweg. Het stuk Dorpsstraat tussen deze splitsing en de Schoolstraat is in 1880 aangelegd. Dit is nog af te lezen uit het feit, dat de oorspronkelijke boerderijen hier niet zoals elders in het dorp met de deeldeuren naar de straat zijn gekeerd. Zo liggen aan de Dorpsstraat de woongedeeltes en de tuinen van boerderijen, die met de deel aan de Diepenheimseweg liggen.

Ook ten westen van de Dorpsstraat liggen enkele fraaie 'voorhuizen' gericht naar de straat. Op de hoek van de Schoolstraat ligt een oude dorpskerk, met karakteristieke bomen ervoor. Voorbij de Schoolstraat komt men op een ouder tracé. De straat voert via een vernauwing langs de deeldeuren van enkele fraaie boerderijen. Dan verwijdt zich de straat enigszins ter hoogte van de Pastorieweg en vloeit samen met de onbebouwde ruimte van het groene hart, die verderop wordt beschreven. Hier is de plek van de voormalige dorpsbrink en staan een winkelwoonhuis en de pastorie, waarvan de voorgevel is gemoderniseerd. Vanaf de Dorpsstraat heeft men in westelijke richting tussen de boerderijen door een doorzicht naar de Gelselaarse Es.

Diepenheimseweg

Het gedeelte van de Diepenheimseweg tussen de splitsing met de Dorpsstraat en de Schoolstraat is kenmerkend voor het oorspronkelijke brinkdorp. De weg wringt zich tussen oude boerenerven, met de deel gekeerd naar de straat. Aan de oostzijde liggen de beginpunten van oude paden, die in oostelijke richting voerden.

Bij het kruispunt Pierinkdijk/Van Bevervoordestraat liggen enkele markante panden. De winkels op de hoeken met beide zijwegen zijn kenmerkend voor de ontwikkeling aan het begin van de 20^e eeuw. In de openbare ruimte, de plaatsing van bebouwing, de perceelgrenzen en aanwezige paden en wegen (onder andere Viskerdijk) zijn ook hier restanten van een oorspronkelijke brinkachtige ruimte herkenbaar.

Van Bevervoordestraat/Pierinkdijk/Pastorieweg

Vanuit de richting Neede benadert men via de Pierinkdijk het dorp. De Pierinkdijk is een rechte weg. Ter hoogte van de Jonkersweg maakt de weg een lichte knik en voert in een rechte lijn in de richting van de kerk. Voorbij de Diepenheimseweg splitst de weg vorkvormig in de Van Bevervoordestraat en de Pastorieweg. De Pastorieweg eindigt bij de Dorpsstraat (bij de voormalige Brink). Oorspronkelijk liep de weg verder door in zuidwestelijke richting. Het begin van dit tracé is nog herkenbaar.

Langs de noordzijde van de Van Bevervoordestraat ligt een lint van bebouwing met enkele boerderijen, een schoolgebouw en een eenvoudig dubbel woonhuis uit de jaren dertig. Langs de zuidzijde van de Pastorieweg ligt jongere bebouwing.

Het groene hart

Kenmerkend voor Gelselaar is dat centraal in het dorp een groot onbebouwd gebied ligt, dat hoofdzakelijk in gebruik is als moestuin. Dit 'groene hart' ligt direct ten oosten van het carré rond de kerk, gespannen tussen de Pastorieweg en de Van Bevervoordestraat. Het bestaat uit twee grote met beukenhagen omzoomde percelen met daartussen een kerkpad. Dit pad splitst zich af van de Pastorieweg en gaat

recht op de kerk af. Voorbij de Dorpsstraat gaat het pad over in een steeg tussen de bebouwing van het carré rond de kerk. In de oostelijke punt van het noordelijke perceel ligt een karakteristiek winkel-/ woonhuis, dat de overgang markeert naar het groene hart. Op vergelijkbare wijze stond vroeger in de zuidpunt van het zuidelijke perceel oorspronkelijk een dorpskerk (Witmanshuis), waarmee de Dorpsstraat en voormalige Dorpsbrink werden afgebakend van het groene hart. Nu loopt de open ruimte van het groene hart over in de Dorpsstraat.

Essencomplex

Het dorp Gelselaar wordt grotendeels omgeven door een essencomplex. Ten zuiden van de lijn Van Bevervoordestraat/Pierinkdijk vormen de Gelselaarse Es, de Scholten Es en de Nieuwe Braak een aaneengesloten geheel, dat zich in zijn hoogteligging en openheid aftekent ten opzichte van aangrenzende gebieden.

De halfronde vorm van het essencomplex wordt ondersteund door het beloop van de Bollertweg (aan de westzijde van de Gelselaarse es voorheen Esweg geheten tot het oude erf Bouwhuis). Oostwaarts loopt de Bollertweg (onder)langs de Gelselaarse Es en Scholten Es naar de Koningsbeek. Haaks op deze concentrische structuur staan de Geesterseweg en de Tieberinkweg, die over de Es naar het dorp leiden. Komende vanaf de brug over de Bolksbeek heeft de Geesterseweg aanvankelijk het karakter van een laan. Ter hoogte van de Bollertweg houdt de laanbeplanting op en opent zich het blikveld. De weg gaat omhoog over de es en daalt vervolgens licht in de richting van het dorp, waarbij het dorp markant in beeld komt.

Hoewel bij de ruilverkaveling en ook daarna veel landschapselementen zijn verdwenen, is er nog veel behouden, zoals het reliëf (de bolling) en fragmenten van houtwallen, steilranden, oude perceelgrenzen, oude wegen, paden en waterlopen (met name rond de boerderijen). Hierdoor zijn de randen van de essen nog herkenbaar in het landschap. Ook het beloop van de Slinge en de situering van boerderijen op horsten erlangs (Bouwhuis, Stokkink) zijn typerend.

Vanaf de open essen heeft men zicht op deze boerderijen aan de rand en op het dorp. Vanuit het westen is het dorpsgezicht met de kerk duidelijk in beeld.

In het noorden is de overgang tussen het dorp en de landerijen geleidelijker in schaal en mate van openheid. De kleinschalige dorpsrand ligt binnen het gebied, dat voor bescherming wordt voorgedragen en grenst in het noorden aan de Weltense Maat, dat weer een relatief open landschap kent. Komende vanuit de richting Diepenheim ervaart men na de brug over het Noordijkerkanaal deze openheid, totdat men ter hoogte van de Viskerdijk de oorspronkelijke dorpskern binnenkomt.

De structuur en de hoofdlijnen van de verkaveling van het noordelijke deel van het dorpsgezicht zijn bij de ruilverkavelingen gehandhaafd. Het Teeuwland is een oude es, waarop langs de zuidrand omstreeks 1996 een aantal woningen is gebouwd.

In westelijke richting slingert de Van Bevervoordestraat in de richting van het Gelselaarse Broek, zichzelf vorkvormig vertakkend in de Slaapdijk en de Broekhuisdijk. Langs deze weg staan enkele karakteristieke, oorspronkelijke boerderijensembles (Olthof, de Mölle).

Vanuit oostelijke richting komt de Pierinkdijk; een oude toegangsweg naar het dorp. Bij het perceel tussen de Pierinkdijk, de Koningsbeek en de Jonkersweg (Molenkamp), lag het voormalige huis Bevervoorde. Langs de Jonkersweg en de Pierinkdijk liggen nu enkele karakteristieke boerderijen. De schuine aansluiting van de Beumersweg is een overblijfsel van de weg naar de oude pastorie aan de Koningsbeek. Karakteristiek is de begraafplaats aan de Pierinkdijk op een opgehoogd terrein in het noorden van de Nieuwe Braak. De westelijke begrenzing van deze Nieuwe Braak, evenals ten westen daarvan gelegen paden, wegen, perceelgrenzen en boerenerven, hangen historisch samen met de dorpsstructuur.

Nadere typering van te beschermen waarden

Een grote waarde van Gelselaar ligt in de afleesbaarheid van het ontwikkelingsproces van een laatmiddeleeuws brinkdorp naar een 'moderne' agrarische nederzetting in het begin van de 20 eeuw. Verschillende sporen uit het ontwikkelingsproces zijn bepalend voor de huidige verschijningsvorm. Deze sporen zijn er op alle schaalniveaus: in de landschappelijke en stedenbouwkundige hoofdstructuur, de relatie tussen het dorp en het essencomplex, het bebouwingsbeeld, in de vormgeving en inrichting van privé-erven, in perceelgrenzen, oude paden en landschappelijke elementen. Een bijzondere waarde schuilt ook in het feit dat Gelselaar haar eigen, oorspronkelijke en zelfstandige karakter, van een agrarische nederzetting met bijbehorende landerijen (het gebied van de oorspronkelijke marke) heeft behouden.

Voor het te beschermen gebied als geheel komen de volgende karakteristieken voor bescherming in aanmerking:

- het essencomplex, het dorp, de solitaire boerderijen aan de rand van de essen en de begraafplaats aan de Pierinkdijk;
- de relatieve openheid van het essencomplex ten opzichte van de beslotenheid van het dorp en de coulissenlandschappen langs de buitenzijde;
- het silhouet gezien vanaf de essen van het dorp met daken van boerderijen, de kerktoren en bomen;
- het silhouet gezien vanaf de essen van solitaire boerderijensembles aan de rand van het essencomplex;
- het historische wegenstelsel, dat de landerijen ontsluit en het dorp verankert in zijn ruimere omgeving: Slaapdijk, Broekhuisdijk, Van Bevervoordestraat,

Pierinkdijk, Jonkersweg, Viskerdijk, Diepenheimseweg, Geesterseweg, Tieberinkweg, Bollertweg, Schothorstweg;

- het historische voetpadenstelsel voor zover nog aanwezig of te reconstrueren, dat de verschillende erven onderling en met het dorp verbond (kerkpaden);
- karakteristieke vertakkingen en kruisingen van wegen en paden;
- karakteristieke, oorspronkelijke landschapselementen: reliëf, steilranden, verkavelingen, sloten, houtwallen en andere beplantingselementen. In het bijzonder die elementen, die de contour van het essencomplex markeren;
- het beeld van karakteristieke, oorspronkelijke boerderijensembles: boerderij, bijgebouwen, erfaanleg, situering en ontsluiting. Dergelijke ensembles liggen zowel in het dorp als daarbuiten;
- de schaal van de bebouwing en de samenhang in vormtaal, die is bepaald door de lokale ambachtelijke bouwtraditie, zoals die tussen 1885 en 1920 werd toegepast: kloeke, sobere hoofdvormen, lage goten, forse zadeldaken soms met afschuining, materiaalgebruik (donkerrode baksteen, gebakken pannen in rood en antraciet, witte houten daklijsten, groene deuren) en detaillering (verticale geleding ramen met metselwerkversieringen).

Ten aanzien van de dorpskern komen de volgende specifieke karakteristieken voor bescherming in aanmerking:

- de historisch-geografische morfologie en het beeld van het gebied rond de kerk, de Dorpsstraat, de Diepenheimseweg, het gebied tussen de Pastorieweg en de Van Bevervoordestraat;
- de historisch-geografische morfologie en het beeld van de knopen in het stedenbouwkundig patroon: de kruising Dorpsstraat/Pastorieweg (voormalige brink),

de kruising Diepenheimseweg/Pierinkdijk en de kruising Dorpsstraat/Tieberinkweg;

- het kleinschalige patroon van wegen en paden;
- de klinkerbestrating, zoals in het begin van de 20^e eeuw is aangebracht. Het informele karakter van de openbare ruimte. De bermen, die niet specifiek zijn ingericht. De overhoeken, verwijdingen en vernauwingen van de openbare ruimte;
- oude bomen op het voormalige kerkhof;
- de afwisseling tussen de compact bebouwde erven en de onbebouwde ruimtes, die meestal als tuin in gebruik zijn;
- de situering en het beeld van de bebouwing: de oorspronkelijke boerderijen met de deel naar de straat, de oorspronkelijke winkels en de dorpsherberg op straathoeken, de kerk op een besloten hof met zichtlijnen op de toren. Kenmerkend is dat elk pand zijn eigen, op het oog willekeurige positie inneemt;
- inrichting en beplanting van de erven; beukenhagen, vloeiende overgang openbaar/privé waar de deel aan de straat ligt.

Begrenzing

Het dorp vormt de kern van het beschermd gebied. Het dorp is niet scherp begrensd en juist in de relatie met het landschap zit een bijzondere waarde. Daarom maken de landerijen direct rond het dorp (het essencomplex) onderdeel uit van het beschermd gebied. Van de kransesnederzetting, de twaalf oorspronkelijke gewaarde erven, vallen slechts vier boerderijen (Olthof, Bouwhuis, Stokkink en Scholte) binnen het beschermd gebied. Het gebied van de oorspronkelijke marke vormt als geheel zowel historisch als heden ten dage een duidelijke eenheid. Ook de historisch-ruimtelijke waarden buiten het beschermd gebied¹) zijn plaatselijk van hoge kwaliteit.

Toch is uit pragmatische overwegingen gekozen voor bescherming van een duidelijk af te bakenen kern van de agrarische nederzetting.

¹ Buiten het te beschermen gebied treft men onder meer de volgende waarden aan:

- de gewaarde boerderijen, die vrijwel alle nog op de oorspronkelijke locatie liggen, functionerende boerenbedrijven zijn en karakteristieke ensembles van erfinrichting, ontsluiting en bebouwing zijn;
- de rationele verkaveling van het Gelselaarse Broek, die in het midden van de 19^e eeuw tot stand is gekomen, inclusief houtsingels etc.;
- het Noordijker kanaal; het eerste waterwerk dat na de markedeling is gegraven, met de verkaveling en de bospercelen van 'de veldhoek' ten oosten van dit kanaal, die hun huidige aanzien gekregen hebben na de markedeling in het midden van de 19^e eeuw;
- de Oude Borculoseweg, die als zandweg nog de gedaante heeft, die aan het begin van de 19^e eeuw aanwezig was, toen deze weg deel uitmaakte van een aloude verbindingsweg tussen de Achterhoek en Twente.

Bij deze afweging heeft meegespeeld, dat op dit moment onvoldoende argumenten bekend zijn, om de historische waarde van dit buitengebied af te zetten tegen de waarden van andere agrarische buitengebieden.

De grens van het te beschermen gebied volgt in het westen vanaf het erf Olthof in zuidelijke richting tot aan het erf Bouwhuis, de oorspronkelijke begrenzing van de es. De rand van de es is te herkennen aan steilranden en fragmenten van houtwallen. Vervolgens wordt ten zuiden van Bouwhuis de Slinge als grens aangehouden. Ten oosten van de Geesterseweg volgt de grens van het beschermd gebied de Bollertweg. In een knik van de weg voorbij het oude erf Stokkink volgt de begrenzing de Bollertweg in oostelijke richting tot aan de brug over de Koningsbeek, zodat de oorspronkelijke Scholten Es geheel binnen het beschermd gebied komt te liggen. De grens volgt de Koningsbeek in noordelijke richting, zodat de zone langs de beek, die bij de ruilverkaveling volledig is aangepast, plus de oostelijke dorpsrand en de begraafplaats binnen de bescherming vallen.

Ten noorden van de Pierinkdijk loopt de grens vanaf de Koningsbeek westwaarts over de Jonkersweg, vanaf de knik over de noordgrens van de historische locatie van het voormalige Huis Bevervoorde waardoor deze binnen de begrenzing valt. De noordgrens van het te beschermen gebied volgt vanaf de Diepenheimseweg in westelijke richting perceelgrenzen, de dorpsrand volgend, waarbij de vorkvormige splitsing van de Van Bevervoordestraat in Slaapdijk en Broekhuisdijk nog net binnen de bescherming valt.

Overall waar de grens van het beschermd gebied samenvalt met een weg of een waterloop, ligt de exacte grens van het beschermd gebied op de eigendomsgrens openbaar/privé aan de buitenzijde van de weg of de waterloop, gezien vanuit het beschermd gebied.

De exacte begrenzing is aangegeven op de bijgevoegde begrenzingskaart, MSP/16/12.

Waardering

Gelselaar is belangrijk als voorbeeld van de geleidelijke, maar zeer ingrijpende transformatie, die de oude agrarische nederzettingen in Oost-Nederland in de periode tussen 1830 en 1920 hebben ondergaan. Hierin schuilt de *cultuurhistorische waarde* van het beschermd gezicht Gelselaar.

Het beschermd gezicht Gelselaar is van hoge *historisch-ruimtelijke, landschappelijke, cultuurhistorische en esthetische waarde*. Aangezien het een nederzetting betreft, die het product is van een lang ontwikkelingsproces, zijn deze waarden sterk met elkaar verweven.

De historische waarde schuilt dan ook voor een belangrijk deel in de *afleesbaarheid* van de *ontwikkelingsgeschiedenis* van een laatmiddeleeuwse agrarische nederzetting naar een agrarische nederzetting van het begin van de 20^e eeuw. De toestand van het begin van de 20e eeuw is nog relatief *gaaf* aanwezig in het bebouwingsbeeld en in de stedenbouwkundige hoofdopzet. Het gebied van de oorspronkelijke marke is als gave eenheid in het landschap nog duidelijk aanwezig.

De geomorfologische condities (onder andere de opsluiting tussen natte beekdalen en het aanwezige reliëf) en het historische ontwikkelingsproces hebben geleid tot een *bijzondere* nederzetting, die een grote *esthetische waarde* bezit. Deze esthetische waarde komt naar voren in het bebouwingsbeeld van het dorp en de boerderijensembles aan de rand van de essen, en in het essenlandschap.

Rechtsgevolg van de aanwijzing

Ter effectuering van de aanwijzing van een beschermd stads- of dorpsgezicht moet ingevolge artikel 36 van de Monumentenwet 1988 een bestemmingsplan worden opgesteld. De toelichting op de aanwijzing kan daarbij voor wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de toekomstige ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te bieden voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruikmaakt en daarop voortbouwt.

In het aanwijzingsbesluit is bepaald in welke mate de vigerende bestemmingsplannen aan het beschermingsver-eiste voldoen.

Bronnen

Literatuur

- Rijksarchief in Gelderland, archief Gedeputeerde Staten van Gelderland, inv.nr. 1036 (o.a. stukken m.b.t. de markedeling uit 1839; verslag geërfdenvergadering 22 oktober 1827).
- A.J. van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*, deel 4, Gorinchem 1843.
- Coöperatieve Landbouwvereniging Geesteren-Gelselaar, te Borculo, *Borculo, schets van de economische ontwikkeling in de gemeente Borculo sinds het einde van de 19^e eeuw*, mei 1958.
- G.H. Eggink en R. ten Pas, *Boerderij- en veldnamen in Borculo*, Doetinchem 1995.
- H.W. Heuvel, *Geschiedenis van het Land van Berkel en Schipbeek*, 1903.
- H.W. Heuvel, *Nagelaten werk, Oud Gelselaar kijkjes in het verleden*, circa 1910, uitgegeven in 1973 door de Meester Hendrik Willem Heuvelstichting.
- Arend J. Heideman, *Goastok als neuger voor blijk op verloren ganzenparadijs*, Jaarboek Twente 1987, Stichting Jaarboek voor Twente.
- C. Pronk, *Tekening Huis Bevervoorde*, 1732.
- H.B. Demoed, *Mandegoed schandegoed; een historisch-geografische beschouwing van de markeverdelingen in Oost-Nederland in de 19de eeuw*, Zutphen 1987.
- Arend J. Heideman, *Gelselaar; beken, ganzen en mensen*, Gelselaar 2000.

Kaarten

- Oriëntatiekaart, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2013.
- Waarderingskaart, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2013.
- Historische ontwikkelingskaart, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2013.
- Kadastrale kaart, circa 1830. In: Arend J. Heideman, *Gelselaar; beken, ganzen en mensen*, Gelselaar 2000.
- Gelselaar voor de ruilverkaveling, circa 1955. In: Arend J. Heideman, *Gelselaar; beken, ganzen en mensen*, Gelselaar 2000.
- Luchtfoto: Gelselaar. Bron: Gemeente Berkelland. ©Slagboom en Peeters Luchtfotografie BV.

Colofon

Uitgave

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort 2013.

Onderzoek en tekst

Gelders Genootschap

Begrenzingskaart en thematische kaarten

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, drs. B.A.R.T. Broex

Foto omslag

Gelders Genootschap

Redactie

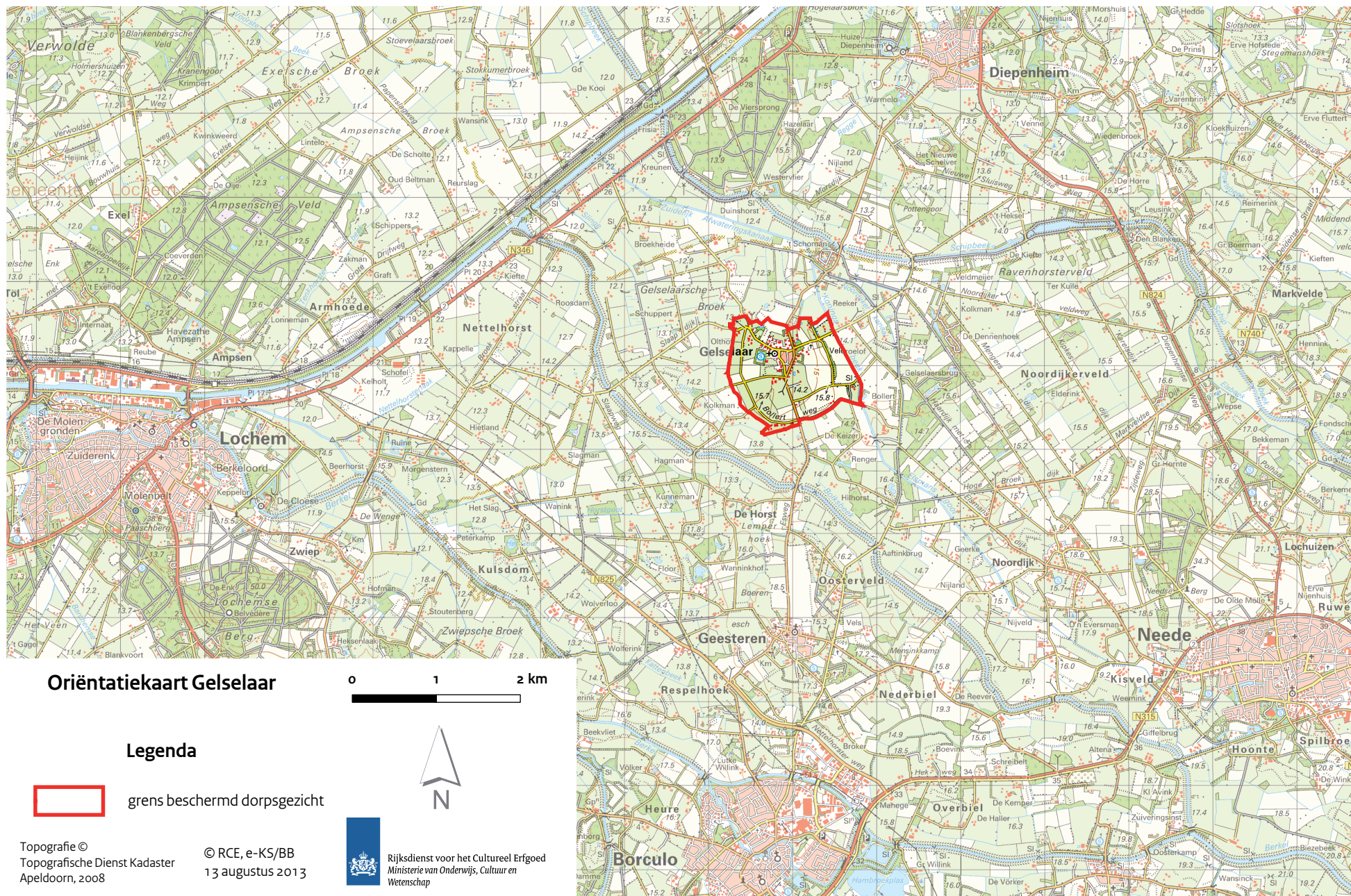
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, drs. G. Glas en drs.
B.A.R.T. Broex

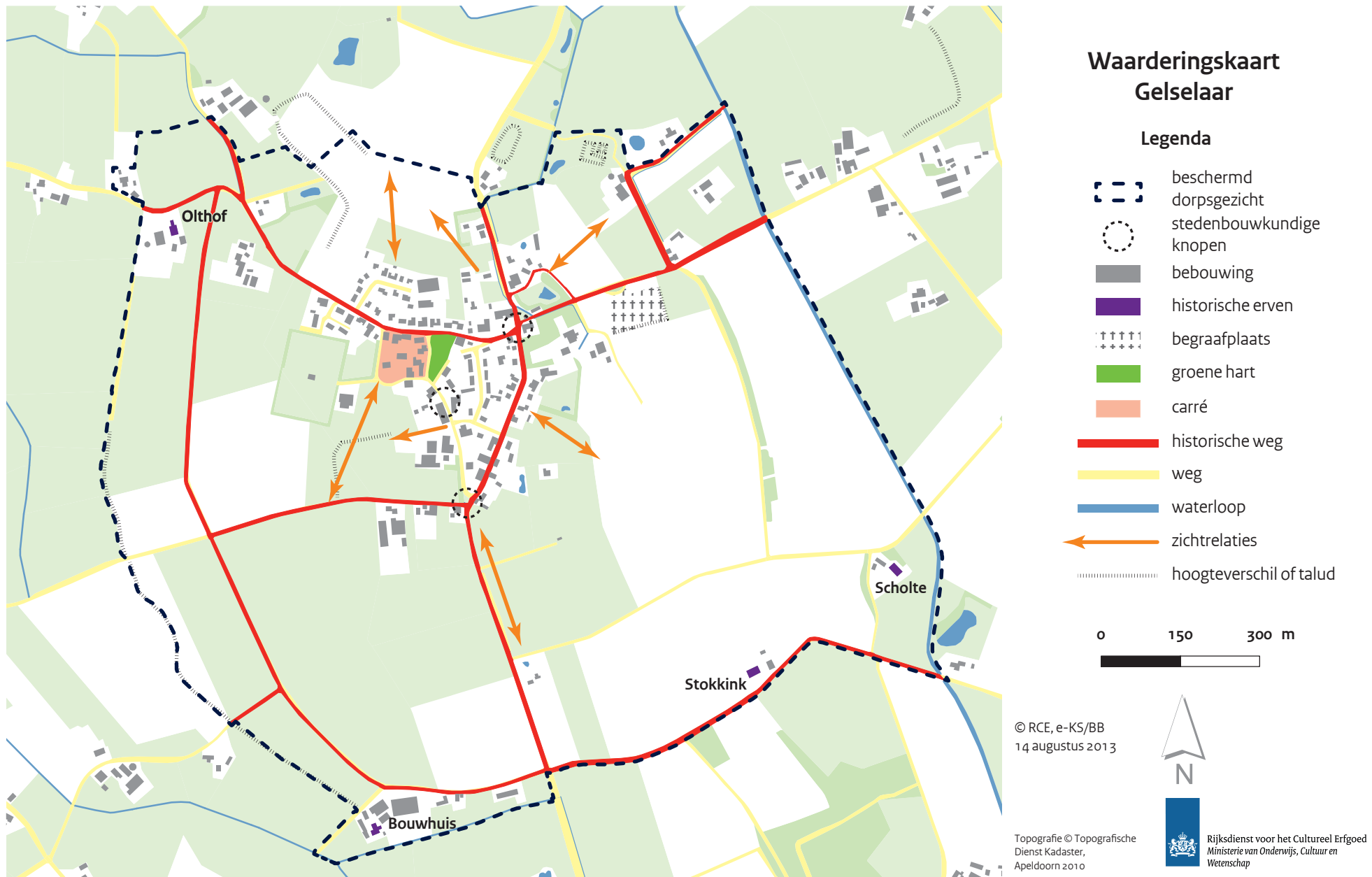
Productie

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed,
Amersfoort/Drukkerij Zalsman bv, Zwolle.

Bijlagen

1. Oriëntatiekaart.
2. Waarderingskaart.
3. Historische ontwikkelingskaart.
4. Kadastrale kaart, circa 1830.
5. Gelselaar voor de ruilverkaveling, circa 1955.
6. Gelselaar na de ruilverkaveling, circa 1960.
7. Luchtfoto: Gelselaar.

Ontwikkelingskaart Gelselaar

Legenda

- beschermd
dorpssgezicht
- dorpskern 1830
- transformatie 1885 - 1920
- 1885 - 1940
- 1940 - 2010
- ontwikkelingen na 2010

0 150 300 m

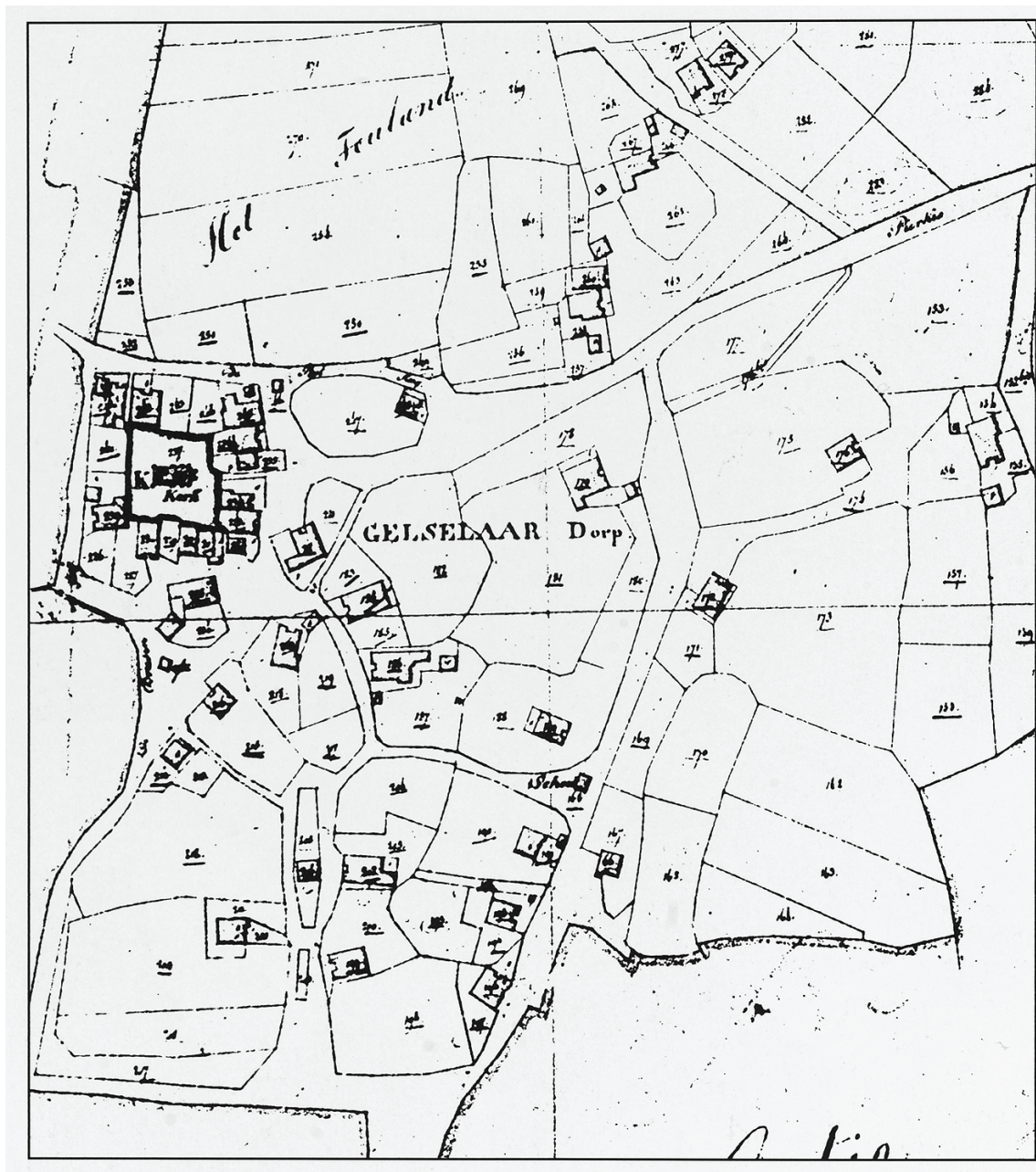
© RCE, e-KS/BB
14 augustus 2013

Topografie © Topografische
Dienst Kadaster,
Apeldoorn 2010

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Kaart 4 Kadastrale kaart, circa 1830

Kaart 7 Luchtfoto: Gelselaar